

EESTI KEEL 2004 –2010
Eesti keele arendamise strateegia (2004 – 2010).
Projekt

1. SISSEJUHATUS. Eesti keele arendamise strateegia eesmärgid, põhimõtted ja eelistused

Riigikogu otsusega heaks kiidetud eesti keele arendamise strateegia (EKAS) määrab kindlaks eesti keele kui Eesti Vabariigi ainsa riigikeele ja eestlaste rahvuskeele arendamise prioriteetsed suunad aastateks 2004–2010. Strateegia põhieesmärk on realiseerida põhiseaduse ja teiste õigusaktidega antud võimalus tagada eesti keele kaitse, püsimine, areng ja täisväärtuslik toimimine riigikeelena kõigis eluvaldkondades kogu Eesti riigi territooriumil. Aastaks 2010 peavad peamised keelekasutusvaldkonnad olema valdavalt eestikeelsed, kasutatav kirjakeel peab olema heatasemeline ning arenguvõimeline.

EKAS määrab kindlaks eesmärgid ja tegevused, mis on vajalikud põhieesmärgi saavutamiseks, tegevuste maksumuse, tarvilikud õigusaktide muudatused ja strateegia elluviijad. EKASi elluviimist koordineerib Haridus- ja Teadusministeerium ning Eesti keeleolukorda jälgib ja analüüsib Eesti keelenõukogu (EKN), kes vaatab strateegia seisukohad üle iga kolme aasta tagant. Riigikogule suunatavad olulised strateegia muutmise ettepanekud esitab EKN haridus- ja teadusministrile. EKN koostab jätkustrateegia EKAS II.

EKAS annab võimaluse teadvustada eesti keele alased ülesanded ning koondada riigi ja ühiskonna vahendid püstitatud eesmärkide saavutamiseks. EKASist lähtudes kavandavad ja korraldavad oma keelealast tööd Vabariigi Valitsus, ministeeriumid, kohalikud omavalitsused, haridus- ning teadus- ja arendusasutused. EKASi alusel töötab Haridus- ja Teadusministeerium välja keelevaldkonna iga-aastased tegevuskavad.

EKASi põhiseisukohad on:

- **eesti keel on Eesti ainus riigikeel,**
- **eesti keel on eesti etnilise identiteedi kandja,**
- **eesti keel on stabiilse keelekeskkonna kujundaja Eestis.**

EKASi koostamisel on võetud arvesse:

- EKNi korraldatud eesti keele seisundiuringuid,
- strateegiat «Säästev Eesti 21», eriti selles püstitatud eesmärki «Eesti kultuuriruumi elujõulisus»; teadus- ja arendustegevuse strateegiat «Teadmistepõhine Eesti» ja ühiskondlikku lepet,
- keelevaldkonnaga tegelevate riigiasutuste, kohalike omavalitsuste, kodanikuühenduste ning muude institutsioonide arvamusi,
- rahvusvaheliste nõupidamiste seisukohti ja eksperdihinnanguid,
- rahvaarutelu soovitusi.

Strateegias «Säästev Eesti 21» vaadeldakse rahvast kui ühisel kultuuril, ajalootunnetusel ja keelel põhinevat kooslust. Rahvuse püsimist ja uusasukate lõimumist võimaldavad rahvuskeelne haridus ja teadus, rahvuskeelel põhinev kultuur, rahvuskeelne suhtlus igapäevases elukorralduses ja kõigis eluvaldkondades (olmes, teaduses, seadusloomes, poliitikas, tehnikas, tehnoloogias jne).

Eesti keele kui eesti kultuuriruumi olulise osa elujõulisust ohustavad eelkõige eesti keelt emakeelena kõnelevate inimeste arvu vähenemine, eesti keele väljatõrjumine teiste keelte poolt ja labastumine rahvusvahelise massikultuuri mõjul, raha puudumine eestikeelse kultuurivaramu kättesaadavuse tagamiseks ja eestikeelse suhtlemisvõimaluse loomiseks digitaalkeskkonnas.

EKASi täitmine sõltub Eesti demograafilistest, üld-, regionaal- ja majanduspoliitilistest suundumustest.

Soovimatute keelemuutuste vältimiseks on vajalik eesti keele arengu pidev teaduslik jälgimine, ebasoovitavaid muutusi tõrjuv keelekorraldus, eesti keele seadusandlik kaitse ja järelevalve.

EKASi võtmevaldkonnad on:

- **eesti keele kaitse ja kasutusvõimaluste arendamine,**
- **eesti keele õpetamine,**
- **keelekorraldus,**
- **keeleuurimine,**
- **eesti keele keeletehnoloogilise toe loomine.**

EKASi võtmevaldkondade arendamiseks tuleb leida võimalusi koostada, käivitada ja püsivalt rahastada riiklikke programme, sh riiklikku programmi «Eesti keel ja rahvuslik mälu (2004–2008)» ning selle jätkuprogrammi. Võtmevaldkondade kõrval tuleb pöörata tähelepanu ka kõigi teiste EKASi eesmärkide saavutamiseks vajalike valdkondade (nt eesti keele erikujud, eesti keel teiste keelte kontekstis) arendamisele.

2. EESTI KIRJAKEEL

Eesti kirjakeele kanda on avalik keelekasutus kõigil ühiskonnaelu aladel kogu Eesti riigis. Kirjakeele paljudest **kasutusvaldkondadest** avaldavad keele üldisele olukorrale enim mõju üldharidus, kõrgharidus ja teadus, õigus ja haldus, ajakirjandus, meelelahutus, majandus, äri, pangandus, teave ja reklaam, infotehnoloogia.

Üldhariduse kaudu omandatud keeletase ja -hoiakud loovad aluse kõigi elualade keelekasutusele, kõrgharidusega omandatud akadeemilist keelekasutust kannab edasi harituim ja mõjukaim ühiskonnaosa. Kõrgharidus on ka tihedas vastastikuses seoses teadusega. Ülejäänud valdkondade keelekasutus on osa üldisest keelekeskkonnast.

Eesti Vabariigi rajamine 1918. a lõi tingimused sajanditepikkuse traditsiooniga eesti kirjakeele igakülgselt arendamiseks ning eesti keele kasutamiseks kõigil elualadel. Üldhariduskooli õppekeeleks sai eesti keel, kümne aastaga kujunes eesti keel ka rahvusülikooli valdavaks õppekeeleks. Tekkis eestikeelne õigussüsteem, enamik eluvaldkondi sai oma ajakirjandusväljaande. Demograafiline olukord oli eesti keele kasutamiseks ja arendamiseks soodne.

Nõukogude aeg tõi kaasa vene keele ja Nõukogude süsteemi mõjud ning eesti keele kasutusala ahenemise, samas jätkus eesti kirjakeele järjekindel arendamine enamiku elualade tarbeks. Üldharidussüsteem lõhenes eesti- ja venekeelseks. Ka kõrghariduses ning teaduses oli osaliselt kasutusel vene keel. Eesti keel jagas ühelt poolt kasutusala vene keelega (nt avalikus teabes, halduses), teiselt poolt kujundas endale venepäraseid

malle: vene keele põhjal korrastati terminoloogiat (nt majanduses), vene keelest tõlgiti tekste ja dokumente (nt õiguses, halduses, ajakirjanduses). Eesti rahvastikus vähenes eestlaste osakaal.

EKASi koostamise ajaks on eesti keele funktsioonid õiguslikult taastatud, jätkub kirjakeele arendamine. Ajastut iseloomustab ümberorienteerumine Lääne eeskujudele, kontaktid muu maailmaga, infoühiskond ja üleilmastumine. Enamikul aladel on tegevus uuenenud ja intensiivistunud, mõistesüsteemid ja mõjukeeled vahetunud. Vene keele kõrvale on uue ja peamise mõjukeelena lisandunud inglise keel.

Üldhariduses on siiski suur osa muukeelsel koolil, kus eesti keele roll on ka praegu marginaalne, mistõttu on seal piiratud eesti keele kasutamine asjaajamise ja avaliku teabe keelena. Teaduses ja kõrghariduses laieneb inglise keele kasutus. Euroopa Liiduga ühinemine toob kaasa inglise keele mõju suurenemise ka õiguses, halduses, majanduses, äris ja panganduses, teabes ja reklaamis. Majanduses ja äris oli 1990. aastate algul olulisel kohal soome keel, praegu on aga inglise keel.

Pangandus on saanud oma praeguse näo 1990. aastail ala põhjaliku reformimise tulemusena ja tehnoloogia arengu toel ning on olemuselt rahvusvaheline. Infotehnoloogias on algusest peale olnud liiderkeel ja teiste keelte mõjutaja inglise keel. Kasvab võõrkeelse meelelahutuse osakaal. Ajakirjandus on valdavalt eestikeelne, kuid kasumile orienteeruvana ebaühtlase taseme ja levikuga.

Praegu on eesti keel kasutusel kõigil elualadel. Paljudel elualadel on siiski näha valdkonnakaotuse märke (kasutusala loovutamine muudele keeltele) ja vajakajäämisi keele kvaliteedis. Eesti viimase kümne aasta areng on olnud suunatud avatusele; üleilmastumise ja infoühiskonna kujunemise taustal on eesti keele positsioon nõrgenenud.

Negatiivselt mõjuvad eesti keele arenguvõimalustele nii muukeelsete inimeste sissearanne kui ka eestlaste väljaranne, samuti eesti keelt emakeelena kasutavate inimeste arvu absoluutne vähenemine. Viimast ei korva eesti keele oskajate arvu mõningane suurenemine nii Eestis kui ka mujal maailmas.

Kirjakeelele ja eriti selle kasutamisele avaldavad negatiivset mõju ühiskonnas toimivad üldised **taustategurid**, nagu

- kogu suhtluse muutumine mitmekeelsemaks, teiste keelte (eriti inglise keele) mõju,
- keelekasutusvõimaluste laienemisest (infotehnoloogia areng, publitseerimise lihtsustumine jne) põhjustatud keeleliselt kontrollimata tekstiloome plahvatuslik kasv ja autorkonna heterogeensus,
- liigliberaalsete ja hoolimatute keelehoiakute levik ühiskonnas, eriti mitme valdkonna tekstiloojate põlvkonn vahetuse tõttu,
- üldhariduskooli lõpetanute halvenev ja isegi ebapiisav üldkirjakeele oskus, millele lisandub kõrgkooli lõpetanute ebapiisav erialakeele oskus,
- kõrgkoolide ebapiisav huvi võtta õppekavadesse eesti keele kursus,
- arvestatava osa spetsialistide ja üliõpilaste mitte-eestikeelne haridustaust,
- eesti keele kasutajate vähenemine lisandumine madala iibe ja noorte Eestist lahkumise tõttu,

- ametliku terministandardimise vähenemine,
- keelenõuete rakendusala seostamine ainult avalike huvidega,
- kirjakeelt toetavate tegevuste ebapiisavus nii kasutusalade kaupa kui ka kogu Eesti ulatuses.

Nende tegurite negatiivse mõju neutraliseerimiseks tuleb saavutada EKASi **strateegilised põhieesmärgid** eesti keele peamistes avaliku kasutuse valdkondades. Need eesmärgid on:

- **ala valdav eestikeelsus,**
- **kasutatava kirjakeele kvaliteetsus,**
- **eesti keele arenguvõime tagamine.**

Kirjakeele kasutust ja arengut otseselt suunavad ja toetavad **tegevused** jagunevad nelja põhirühma:

- keele arendamine (keelekorraldus, keelehoole, terminoloogiatöö),
- keele kaitse ja järelvalve,
- keelealane mainekujundus (keeleteadlikkuse suurendamine, keelehoiakute kujundamine),
- keeleõpe.

Kirjakeelt tuleb arendada ja tema staatust tugevdada kõigis kasutusvaldkondades, et vältida negatiivsete tendentside süvenemist.

2.1. Eesti keelekorraldus

Keelekorraldus on kirjakeele teadlik arendamine, rikastamine, stabiliseerimine ja ajakohastamine. Temas toimub keeleideaali otsimine ning selle poole liikumiseks keelesoovituste andmine ja normingute fikseerimine.

Keelekorralduse praktiline väljund on **keelehoole** – keelekorralduse soovituste elluviimine, praktilised toimingud keelekasutuse paremaks ja tõhusamaks muutmiseks, keelesoovituste seletamine, levitamine ja õpetamine. Nii keelekorraldus kui ka keelehoole on pidev protsess, mille kulgu dikteerivad ühiskonna esitatavad konkreetsed nõudmised.

Keelekorraldus rajaneb **keelekorraldusteoorial** ning **eesti keele uurimise** tulemustel. Tulemusrikkaks keelekorralduseks on eriti tarvis uurimusi tegeliku keelekasutuse, keele muutumise tendentside ja mõjurite kohta, variantsuse, kõne- ja kirjakeele erinevuste ja vastastikmõju kohta. Keelekorraldus kasutab **keelekogusid**, eriti: a) kirjakeele tekstikorpused (vt 5.2 ja 6) ja sedelkartoteegid, b) kõnekeele tekstikorpused (vt 5.2 ja 6), c) muude allkeelte, sh oskuskeele tekstikorpused, d) keelekorralduse erikartoteek.

Keelekorraldusel on **kolm osa**: a) üldkeelekorraldus, b) oskuskeelekorraldus, c) nimekorraldus.

2.1.1. Üldkeelekorraldus

Üldkeelekorraldus hõlmab kogu keelekorralduse üldprobleemid, jättes kõrvale oskuskeelekorralduse ja nimekorralduse eriprobleemid.

Eesmärk: tagada eesti kirjakeele kvaliteet ning aidata kaasa, et hea eesti keel saaks üldkasutatavaks.

Ülesanded:

- arendada keelekorralduspõhimõtteid, koostada keelekorraldusvahendeid (sõna- ja käsiraamatud) ja pidada andmebaase;
- anda ühtseid keelenorminguid ning -soovitusi;
- arendada ja rahvale selgitada eesti keele väljendusvõimet;
- keelehoole (keelenõuanne ja keeletoimetamine);
- uurida ja korraldada eesti eurokeelt (euroterminite eesti vasted, eurotekstide stiil ja arusaadavus jms);
- keelekorraldusalane väljaõpe ja täiendusõpe;
- teha riigi- ja omavalitsusasutustele õigus- ja haldustekstide toimetamine kohustuslikuks.

Täitjad:

Eesti Keele Instituut, Tartu Ülikool ja Tallinna Pedagoogikaülikool, Haridus- ja Teadusministeerium, Emakeele Seltsi keeleteimkond.

2.1.2. Oskuskeelekorraldus

Oskuskeelekorraldus on keelekorralduse osa, mis arvestab veel oma spetsiifilisi, allkeele eripärast johtuvaid eesmärke ja ülesandeid. Soov ja valmidus oma ala oskuskeelt arendada on erialaspetsialistidel olemas. Koostöös keeleteadlastega on ülikoolides, teadusasutustes, erialaliitudes, riigiasutustes ja mujal korrastatud oskussõnavara õpikute ja teiste trükiste jaoks ning koostatud sõnastikke nii sisemiseks kasutamiseks kui ka avaldamiseks.

Töö koordineerimiseks ja meetodiliseks juhendamiseks on asutatud Eesti Terminoloogia Ühing (Eter). Paljudel aladel on ilmunud oskussõnastikke, mida on võimalik edasi arendada. Olemas on terminikomisjonide kui töövormi traditsioon. Ka Eesti teaduskompetentsi nõukogu peab teadusteemade lõpparuannete hindamisel vajalikuks arvestada eestikeelsete publikatsioonide olemasolu («Küsimustik teadusteema lõpparuande hindamiseks», vastu võetud 22.05.2002).

Eesmärk: hea eesti oskuskeel, mis rahuldab spetsialistide vajadusi nii erialases suhtluses kui ka uurimis- või käsitusobjekti teaduslikul tunnetamisel.

Ülesanded:

- arendada kõigi Eestis viljeldavate teadusalade, tehnika- ja majandusharude ning huvialade oskussõnavara;
- koostada terminikomisjonides ning avaldada paberil ja võrgus oskussõnastikke;
- koostada erialakeeleõpikuid;
- soodustada terminiloomet õppe- ja teadusasutustes;
- parandada oskussõnastike kriitilise kasutamise oskust;
- levitada ja vahetada oskuskeeleinfot; teha sõnastikukriitikat;

- anda erialaspetsialistidele ja filoloogidele oskuskeelekoolitust nii kõrgkoolide õppekavade osana kui ka täiendusõppes;
- arendada õigus- ja halduskeelt, sh toetada Euroopa Liidu institutsioone õigusaktide tõlkekvaliteedi tagamisel;
- anda Euroopa Liidu institutsioonides töötavatele Eesti ametnikele keelekoolitust ning toetada nende terminoloogiakoostööd Eesti asutustega;
- osaleda rahvusvahelises terminoloogiakoostöös, et tagada eesti keelele samasugused kasutusõigused ja arengupotentsiaal, nagu on teistel Euroopa Liidu ametlikel keeltel;
- osaleda oskuskeeles rahvusvahelises teadustegevuses.

Täitjad:

Eesti Keele Instituut, Justiitsministeerium (sh õiguskeelekeskus), erialade terminikomisjonid, Eesti Terminoloogia Ühing, kõrgkoolid, Haridus- ja Teadusministeerium.

2.1.3. Nimekorraldus

Nimekorraldus on põhimõtete ja praktiliste abinõude süsteem, mis peab riigi ja ühiskonna huvides kaasa aitama nimede kui identifitseerivate keelendite talitlemisele, tagades nimekasutuses selguse, täpsuse ja ühemõttelisuse. Nimekorraldus jaguneb teaduslikuks nimekorralduseks (nimekorralduspõhimõtete väljatöötamine) ning riiklikuks nimekorralduseks (nimekasutust reguleerivate õigusaktide väljatöötamine, rakendamine ja täitmise kontrollimine).

Nimekorralduse eeldustena on olemas 1997. a kohanimeseadus (uus seadus vastu võetud novembris 2003) ja 2002. a valminud isikunimeseaduse eelnõu (valmis valitsusele esitamiseks), nimekorralduse kogemustega nimeuurijad, nimekogud Eesti Keele Instituudis, Võru Instituudis jm.

Eesmärk: luua eesti nimepärandi kui ühe eesti identiteedi kandja kaitsmiseks ja edasiarendamiseks nimekorraldussüsteem, kus koostöös tegutseksid nii riiklikud nimekorraldusorganid kui ka teadusliku nimekorraldusega tegelevad asutused.

Ülesanded:

- võtta vastu isikunimeseadus, koostada rakendusakte, sh isiku- ja kohanime määramise ja kasutamise juhendeid;
- teha nimekasutuse ekspertiise, kaasates sellesse nii nimeteadusliku usaldusasutuse kui ka teiste asutuste nimeuurijaid ja nimekorraldajaid;
- täiendada ja ajakohastada nimekorraldusega tegelevate asutuste nimekogusid, alustada Eesti Keele Instituudi murdearhiivi (vt 5.2) suure kohanimekartoteegi digitaliseerimist;
- uurida nimede ja nimetuste teooriat ja funktsioneerimist, anda ülevaade eesti isiku- ja kohanime kujunemisest ning nende süsteemist; koostada nimekorralduse käsiraamat.

Täitjad:

Eesti Keele Instituut, Tallinna Pedagoogikaülikool, Tartu Ülikool, Võru Instituut, Siseministeerium.

2.2. Eesti keele kaitse ja järelevalve

Keelekaitse ja -järelevalve alla koonduvad tegevused, mis otseselt suunavad kirjakeele kasutust strateegiliste põhieesmärkide saavutamise poole: avaliku keelekasutuse õiguslik reguleerimine; keelenõuete täitmise kontroll; keelestrateegilistele eesmärkidele vastavate tegevuste stimuleerimine õiguslikust reguleerimisest väljapoole jääval alal (majanduslike vahendite, avaliku tunnustuse, konkursside, valikukriteeriumide jms kaudu).

Eesmärk: luua tingimused kõikide EKASis kavandatud tegevuste elluviimiseks.

2.2.1. Õiguslik reguleerimine

Ülesanded:

- tagada seadusloome vastavus keelestrateegiliste põhieesmärkidega;
- sätestada avalike teenistujate kutseoskuse osana eesti keele oskuse nõuded;
- määrata kindlaks tingimused ja kord keeleteimetaja kaasamiseks haldustekstide koostamisse;
- kehtestada nõuded ajakirjanduskeele kvaliteedi kohta ning sanktsioonid mittenõuetekohase keelekasutuse puhuks;
- sätestada nõue eestikeelse arvutitarkvara kasutamise kohta alates põhikooli esimesest astmest;
- piirata võõrkeelte kasutamist Eesti äriühingute nimedes;
- reguleerida kaubamärgi vahetõrget kaubandusliku reklaami ning tooteinfo jaoks;
- täpsustada avaliku teabe väljapanemise korda.

Täitjad:

Haridus- ja Teadusministeerium, Justiitsministeerium, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, omavalitsused.

2.2.2. Kontroll

Ülesanded:

- tõhustada kontrolli keelt puudutavate õigusaktide täitmise üle, sh jälgida tekstide eestikeelsust ja vastavust kirjakeele normile, pöörates eritählepanu haldustekstidele, tootekirjeldustele, teabe- ja reklaamtekstidele, subtiitritele.

Täitjad:

Keeleinspeksioon, Tarbijakaitseamet, ministeeriumid, omavalitsused.

2.2.3. Stimuleerimine

Ülesanded:

- motiveerida hea eesti keele kasutamist kõigis eluvaldkondades;
- rakendada töökoha- jm konkurssidel ning atesteerimistel eesti keele alaseid kriteeriume (üldine ja erialane keeleoskus; õppejõudude puhul eestikeelse õppekirjanduse avaldamine jne);
- jätkata eestikeelsete kultuuri-, eriala- ja eelretsenseeritavate teadusajakirjade riiklikku toetamist;
- motiveerida riigihangetes eestikeelse tarkvara eelistamist;
- stimuleerida eestikeelset õppe- ja teadustegevust (sh teaduspublikatsioonide või nende resümee avaldamist eesti keeles);
- toetada eestikeelset kultuuri ja meelelahutust (teater, filmilooming, vokaalmuusika, kirjandus, tõlkimine);
- motiveerida eestikeelse tarkvara kasutamist nii kujunenud kui ka kujunevatel infotehnoloogiaaladel.

Täitjad:

ministeeriumid, erialaühendused, omavalitsused, kõrgkoolid, Eesti Teadusfond, teaduskompetentsi nõukogu ja riiklike programmide nõukogud või juhtkomiteed, ajakirjanike kutseühingud, Eesti Teaduste Akadeemia.

2.3. Eesti keele mainekujundus

Keelealase mainekujunduse ülesanne on suurendada keeleteadlikkust, kujundada keelehoiakuid ja populariseerida head keelt ühiskonnas laiemalt, et tagada keelele soodne maine kasutajate hulgas ja kõrge staatus ühiskonnas tervikuna.

Praegu hoolitsevad Eestis keelealase mainekujunduse eest filoloogid, kirjanikud ja emakeeleõpetajad missioonitundest. Asutust või allüksust, kes selle alaga süstemaatilisel tegeleks, ei ole.

Eesmärk: luua eesti keele mainekujunduse struktuur ja arendada välja teaduslikult põhjendatud mainekujundustegevus.

Ülesanded:

- luua eesti keele mainekujunduse arenduskeskus;
- tutvustada keeleküsimumi ning -sündmusi meedias;
- koostada ja levitada eesti keelt populariseerivaid laiale kasutajaskonnale mõeldud tekstikorpusi ja andmebaase, tele- ja videofilme, digi- ja laserketastel teabematerjale jms;

- korraldada eesti keele mainet parandavaid kampaaniaid võimalikult paljudel elualadel;
- luua ja välja arendada õppurite keelehoiuorganisatsioon;
- parandada eestikeelse veebikeskkonna mainet (veebiliikumise kontseptsioon vms) ning toetada selle arengut;
- korraldada emakeeleõpetajatele keelealase mainekujunduse täiendusõpet;
- käivitada riiklik programm «Eesti identiteet 2005–2009».

Täitjad:

Tallinna Pedagoogikaülikool, eesti keelega tegelevad teadus- ja arendusasutused, kodanikuühendused, Haridus- ja Teadusministeerium, Tiigrihüppe Sihtasutus.

2.4. Haridus ja eesti keele õpe

Haridus on keele arengu ja staatuse tagamise põhivahend. Hariduse roll on anda üldine ja erialane kirjakeeleoskus ning kujundada positiivseid keelehoiakuid.

Määrava tähtsusega on üldharidus, eriti kohustuslik üldharidus, mis mõjutab keelekasutust kõige rohkem.

2.4.1. Üldharidus

2.4.1.1. Eesti keel eestikeelses üldhariduskoolis

Eestikeelse üldhariduskooli lõpetajate kirjakeeleoskus vajab parandamist.

Eesmärk: tagada põhikooli- ja gümnaasiumilõpetajate hea eesti keele oskus ja positiivne hoiak eesti keele suhtes.

Ülesanded:

- tõhustada eesti keele õpetamist, tagamaks eesti keele kõikide osaoskuste omandamine;
- välja töötada ja juurutada üldhariduskooli identiteedikasvatuse metoodika;
- võtta praktilise eesti keele õpetus kõigi ainete õpetajakoolituse ja õpetajate täiendusõppe õppekavva;
- tagada uusimmigrantide laste keeleline lõimumine eestikeelses kooli ja selle kaudu ka Eesti ühiskonda;
- teha õigusaktides muudatused, mis tagavad eesti õppekeele eelistamise üldhariduses.

Täitjad:

Haridus- ja Teadusministeerium, Tartu Ülikool ja Tallinna Pedagoogikaülikool.

2.4.1.2. Eesti keel muukeelses üldhariduskoolis

Muukeelse üldhariduskooli lõpetajate enamiku eesti keele oskus on ebapiisav, sest põhiosa aineõppest toimub vene keeles, eesti keele õppe maht ja meetodid ei taga eesti keele omandamist ja pedagoogide (sh eesti keele õpetajate) eesti keele oskus pole tööülesannetele vastaval tasemel.

Et parandada gümnaasiumilõpetajate eesti keele oskust, on kehtestatud nõue alustada gümnaasiumiastmes üleminekut eesti õppekeelele alates 2007. aastast, kuid ettevalmistused selleks pole olnud piisavad. Võimalik uusimmigrantide tulek komplitseerib hariduse keeleprobleeme veelgi.

Eesmärgid:

- **tagada kogu üldhariduses eesti õppekeele eelistamine;**
- **saavutada, et muu õppekeelega põhikooli õpilased omandavad eesti keele tasemel B2, mis võimaldab neil hiljemalt 2007. aastast alates õppida eesti õppekeelega gümnaasiumis ja tulla toime Eesti ühiskonnas;**

Ülesanded:

- määrata kindlaks osalisele eestikeelsele aineõppele ülemineku tingimused ja kord ning muukeelse kooli eesti keeles ja eesti keelt õpetavate pedagoogide pädevusnõuded;
- korrastada eesti keele ja vene keele õppe sisu ja maht, et tagada eesti keele oskuse taseme B2 saavutamine põhikooli lõpuks;
- korrastada õpitulemuste välishindamise süsteem ja tagada selle objektiivsus.

Täitjad:

Haridus- ja Teadusministeerium, kohalikud omavalitsused.

2.4.2. Eesti keel kutsekoolis

Kutseõppeasutuse õppekeel on seaduse järgi eesti keel, kuid erandina lubab seadus anda kutseõpet ka vene keeles. Eesti keele õpe venekeelses kutseõppeasutuses või kutseõppeasutuse venekeelses õpperühmas on kohustuslik ainult põhihariduse baasil õppijatele.

Riik ei reguleeri venekeelses kutsehariduses korraldatavat eestikeelset aineõpet. Venekeelsete kutseõppeasutuste lõpetajate enamik ei ole võimeline eestikeelses keskkonnas töötama ega suhtlema.

Eesmärk: tagada, et kõik kutseõppeasutuse lõpetajad oleksid võimelised oma erialal vabalt eesti keeles suhtlema ja eestikeelses keskkonnas töötama.

Ülesanded:

- koostada ja viia ellu kava venekeelse kutseõppe ümberkorraldamiseks ja järkjärguliseks üleviimiseks täielikule eestikeelsele õppele;
- lõpetada vastuvõtt keskhariduse baasil toimuvasse venekeelsesse kutseõppesse;
- suurendada tunduvalt eesti keele ja eestikeelse õppe mahtu ning minna kahe õppekeelega õppeasutustes üle integreeritud õppele.

Täitjad:

Haridus- ja Teadusministeerium, tööandjad.

2.4.3. Eesti keel kõrghariduses

Eesti keelt toetab pikaajaline eestikeelse kõrghariduse ja teaduse traditsioon, nõrgestab aga rahvusvahelistumisega kaasnev võõrkeelsus, sh ebapiisava eesti keele oskusega üliõpilaste ning õppejõudude lisandumine, ning eesti erialakeele õpetuse, ka eesti terminoloogiatoe puudumine erialati.

Eesmärk: hoida kõrgharidus ja teadus võimalikult eestikeelsena (katta erialad oskussõnastike ning eestikeelse õppekirjandusega, säilitada olulises osas eestikeelne õpe ja avaldada tähtsamad teadustulemused ka eesti keeles), vältides mis tahes eriala täielikku võõrkeelestumist. Tagada kõrgkoolilõpetajate eesti keele oskuse kõrge tase.

Ülesanded:

- suurendada eesti keele spetsialistide riikliku koolituse mahtu ja tõsta õppekava koefitsienti;
- ajakohastada õppekavu ja riiklikult toetada eestikeelsete õppe- ja teatmematerjalide koostamist ja väljaandmist;
- võtta kõikidesse õppekavadesse erialase eesti keele õpe;
- laiendada välismaal keskhariiduse omandanud eestlaste ja välisüliõpilaste võimalusi õppida eesti keelt.

Täitjad:

Haridus- ja Teadusministeerium, kõrgkoolid.

3. EESTI KEELE ERIKUJUD

Eesti keele erikujud on eesti keele lokaalsed variandid (murded ja neist lähtuvad kirjalikud keelekujud; eri maades elavate väliseestlaste kasutatavad eesti keele variandid), sotsiaalsete rühmade keelekasutuse erikujud (sotsiolektid, släng) ning keeleliste erivajadustega inimeste kasutatavad keelekujud, sh viipekeel.

Sotsiaalsete rühmade keelekujusid käsitletakse EKASis seoses keeleuurimisega, vt 5.1.

3.1. Eesti keele lokaalsed erikujud Eestis

Eestis kõneldavad eesti keele lokaalsed erikujud on eesti keele murded ja neist lähtuvad keelekujud. Enim erinevad põhjaeesti ja lõunaeesti keel. Põhjaeesti murrete alusel ja lõunaeesti murrete toel on kujunenud tänapäeva eesti kirjakeel. Lõunaeesti murretel põhinevad ajalooline Tartu kirjakeel ning lõunaeesti praegused kirjalikud keelekujud (Võru, Setu, Mulgi).

Eesmärk: luua tingimused eesti keele lokaalsete erikujude kasutamiseks ja säilitamiseks kultuuriväärtusena, eesti kirjakeele arendamise ühe allikana ja kohaliku eesti identiteedi kandjana.

Ülesanded:

- luua võimalusi õpetada murdeid üldhariduskoolis ja teistes õppeasutustes ning koostada vastavat õppekirjandust;
- toetada murrete kasutust meedias ja muus kultuuris regionaalkultuuri arendamise projektidega;

- sätestada eesti keele lokaalsete erikujude kasutus kohalikus asjaajamises, avalikel siltidel, viitadel, kuulutustes, teadaannetes ja reklaamis.

Täitjad:

Haridus- ja Teadusministeerium, Kultuuriministeerium, Võru Instituut, Tartu Ülikooli Lõuna-Eesti keele- ja kultuuriuuringute keskus, Eesti Keele Instituut, Tartu Ülikool ja Tallinna Pedagoogikaülikool.

3.2. Väliseestlaste eesti keel

Väliseestlaste eesti keelena käsitatakse väljaspool Eestit elavate eesti emakeelega ja eestikeelsest esivanemaist põlvnevate inimeste eesti keelt (keelekuju), mis on seotud selle ala või riigiga, kus väliseestlased elavad. Kodumaalt lahkunute emakeel areneb emamaa keelest lahus ning asukohamaa põhikeele mõjul. Riik toetab eesti kirjakeele ja eesti kirjakeeles õppimist ning väliseesti keelematerjali kogumist ja uurimist.

Eesmärk: aidata välismaal olevatel eesti kogukondadel ja hajaeestlastel säilitada võime eesti keeles suhelda, et nende võimalik repatrieerumine oleks lihtsam ja võimalused levitada välismaal Eestile soodsat infot suuremad.

Ülesanded:

- toetada eesti kirjakeele ja eesti kirjakeeles õpetamist välismaa koolides ning väliseestlaste õppimist Eestis;
- soodustada eestikeelse teabe kättesaadavust välismaal (trüki- ja elektrooniline meedia, televisioon);
- hoida väliseestlasi kursis eesti keele arengusuundade ja Eesti keelepoliitikaga;
- talletada ja uurida väliseestlaste keelekasutust ning välismaal asuvat eesti keelematerjali.

Täitjad:

ministeeriumid, rahvastikuministri büroo, Eesti Instituut, Emakeele Selts, Eesti Keele Instituut, Tartu Ülikool ja Tallinna Pedagoogikaülikool.

3.3. Viipekeel ja keeleliste erivajadustega inimeste keelekasutus

Keeleliste erivajadustega inimesed on kurdid ja vaegkuuljad, samuti pimedad, pimekurdid, düslektikud, afaasikud, düsartrikud jt. Eesti kurdid ja vaegkuuljad ning nende kaaskondsed kasutavad suhtlemisel eesti viipekeelt (täpsemas käsitluses – eesti viipekeelt ja viibeldud eesti keelt).

Eesmärk: tagada viipekeele kasutajaile ja teistele keeleliste erivajadustega inimestele soodsad tingimused õppimiseks, suhtlemiseks ning töötamiseks.

Ülesanded:

- määrata kindlaks keeleliste erivajadustega inimrühmad;
- tagada keelelise erivajadusega inimestele ühiskonnas osalemiseks vähemalt minimaalne suhtlemisvõimalus;
- arendada eesti viipekeelt (normida viiped ja viipesüntaks, luua uusi märke, koostada viipekeele grammatika ning viipesõnaraamat);

- õpetada välja viipekeeletõlke ja rahastada nende tegevust (olmes, kohtus, õpingutes, TV-s jne aladel);
- tagada kurtidele lastele võimalus valida eestikeelne või eesti- ja viipekeeelne haridus;
- tagada keeleliste erivajadustega inimestele võimalus kutsuda hädaolukorras (tehniliste vahenditega) abi;
- tõlkida eesti viipekeelde vähemalt 10% Eesti telekanalite saadetest, varustada eestikeelsete subtiitritega vähemalt 10% eestikeelsetest originaalsaadetest, arendada tekstitelevisiooni;
- varustada pimedate jaoks (teisel helikanalil) osa avalik-õigusliku televisiooni saadetest tihendatud diktoritextiga.

Täitjad:

Sotsiaalministeerium, Haridus- ja Teadusministeerium, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, Siseministeerium, Politseiamet, Päästeamet, kohalikud omavalitsused, Eesti Keele Instituut, Tartu Ülikool.

4. EESTI KEEL JA TEISED KEELED

Eesti keelt mõjutavad eelkõige inglise, vene, saksa, prantsuse ja soome keel. Need keeled mõjutavad eesti keele arengut või on Eesti riigile eriti tähtsad rahvusvahelises suhtluses. Eesti keele normaalse arengu tagamiseks ja kahjulike mõjude vältimiseks on oluline Eesti rahvastiku hea võõrkeeleskus (kaks-kolm võõrkeelt, sh inglise keel), laitmatu eesti keele oskusega kvalifitseeritud tõlkide ja tõlkijate olemasolu ning eesti keele rahvusvaheline esindatus.

Eesmärk: luua ja viia ellu keelepoliitika, mis arvestab eesti keele arenguvajadusi teiste keelte kontekstis; tagada eesti keele rahvusvaheline esindatus ja rahvusvaheline keelealane koostöö.

Ülesanded:

- töötada välja Eesti riigi arenguvajadusi arvestav võõrkeelespoliitika;
- tagada võõrkeelte õpetamisel tase, mis võimaldaks saavutada: a) põhikooli lõpetajatel taseme B1 vähemalt ühes võõrkeeles; b) gümnaasiumi lõpetajatel taseme B2 vähemalt ühes võõrkeeles; c) kõrgkooli lõpetajatel taseme B2 vähemalt kahes võõrkeeles; d) võõrkeelesõpetajatel taseme C2 õpetatavas keeles;
- töötada välja tõlkide ja tõlkijate kutsestandard, mille alusel hakata tõlke ja tõlkijaid atesteerima;
- koolitada võõrkeeleloogia erialade õppejõude, õpetajaid, tõlke, tõlkijaid, suurendades koolitustellimuste mahtu ja tõstes õppekava koefitsienti;
- korraldada mõjukeelealast täiendusõpet, mis koosneb a) koordineeritud täiendusõppe süsteemist, b) turu-uuringutest sihtrühmade ja nende vajaduste väljaselgitamiseks, c) akadeemilisest järelevalvest;
- ajakohastada võõrkeelesõppe õppevara ja õppekavad;
- suurendada võõrkeeleloogia õppekavades tunduvalt eesti keele osatähtsust;

- toetada eesti keele ja selle mõjukeelte kontrastiivvuringuid ning eesti keele ja mõjukeelte suhteid arvestava õppevara arendamist;
- korrastada keeleoskustasemete raamistikku: a) alates 2006/2007. õppeaastast rakendada Eestis võõrkeelte ja eesti keele õppimise käigu ja keeleoskuse fikseerimiseks keelemappi; b) luua riiklik testiarenduskeskus;
- arendada aktiivselt eesti keele akadeemilist välisõpet;
- arendada rahvusvahelist keelealast koostööd.

Täitjad:

Haridus- ja Teadusministeerium, Välisministeerium, Tartu Ülikool, Tallinna Pedagoogikaülikool, Eesti Instituut, Eesti Tõlkide ja Tõlkijate Liit.

5. EESTI KEELE UURIMINE JA KEELEKOGUD

5.1. Eesti keele uurimine

Eesti keele uurimine on teadmiste hankimine eesti keele ja selle eri kujude ehituse, kasutuse, varieerumise ja muutumise kohta. Uurimine põhineb **keelekogudel** (vt 5.2). Peale puhtteadusliku funktsiooni on eesti keele uurimisel (rahvus)kultuuriline ja rakenduslik funktsioon.

Uurimine peab andma eesti identiteedi pidevaks teadvustamiseks materjali eesti keele kujunemise, tänapäevase olemuse ning tulevikusuundumuste kohta. Uurimistulemuste rakendustest on olulisimad **kirjakeele korraldus** (vt 2.1), **keeleõpe** (vt 2.4) ning **keele tehnoloogia** (vt 6). Uurimine peab tagama rakendustega seotud lingvistiliste probleemide lahendamise.

Eesmärgid:

- saavutada olukord, et eesti keelt uuritaks rahvusvaheliselt aktsepteeritaval tasemel kõigis tänapäeva keeleteaduse harudes, pöörates erilist tähelepanu rakenduste seisukohalt olulistele harudele;
- koostada akadeemilised tervikkäsitlused nende eesti keele valdkondade kohta, kus need seni puuduvad või vajavad uuendamist;
- pöörata senisest rohkem tähelepanu tegeliku keelekasutuse uurimisele.

Ülesanded:

1) eesti kirja- ja kõnekeele ehituse ja kasutuse uurimine:

- koostada eesti keele *foneetika* akadeemiline üldkirjeldus; töötada välja piiratud sõnastikuga sidusa kõne tuvastus (vt ka keeletehnoloogia, ptk 6);
- koostada eesti keele *fonoloogia*;
- edendada *morfoloogia*, *sõnamoodustuse* ja *siintaksi* alusuuringuid;
- uurida eesti kirja- ja kõnekeele *sõnavara*; viia lõpule „Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu” koostamine;
- jätkata eesti *kohanime* uurimist regioonide kaupa; uurida eesti *ees- ja perekonnanime* kujunemist ja praegust süsteemi;

- analüüsida keelekasutuse ja sotsiaalsete tegurite suhteid eri tüüpi *tekstides*;
- edendada *suulise keele* uuringuid ning koostada suulise keele kirjeldav ülevaade;
- teha *keelekorraldusteooriat* käsitlevaid uurimusi;

2) eesti murrete uurimine:

- koostada eesti *murrete foneetika* ja *grammatika* võrdlevad ülevaated;
- jätkata „*Eesti murrete sõnaraamatu*” koostamist;
- uurida *tänapäeva piirkondlikke keelekujusid* ja *sotsiolekte*;

3) eesti keele ajaloo, dünaamika, suhete ja kontaktide uurimine:

- koostada eesti keele *häälikuloo* ja *ajaloolise grammatika* ülevaated;
- jätkata *eesti kirjakeele kujunemise* uuringuid;
- koostada eesti keele *etümoloogiasõnaraamat*;
- edendada *keelemuutuste* teoreetilist uurimist;
- uurida eesti keele sõnavara ja grammatika *uuemaid* (1990. aastatel alanud) *muutusi*;
- uurida Eesti *keelekeskkonda*, et hoida selle areng eesti keelele soodsas suunas.

Täitjad:

Eesti Keele Instituut, Tartu Ülikool (eesti keele ja soome-ugri keeleteaduse osakond) ja Tallinna Pedagoogikaülikool (eesti filoloogia osakond), Võru Instituut, TTÜ Küberneetika Instituut.

5.2. Keelekogud

Eesti keele uurimise ja korralduse vältimatu eeldus on **keelekogude** olemasolu. Olulisimad eesti keele kogud on: Eesti Keele Instituudi kirjakeele arhiiv (4 300 000 sedelit), murdearhiiv (5 344 000 sedelit; 138 500 lk tekste) ja heliarhiiv (4500 tundi lindistusi); Tartu Ülikooli murdearhiiv (1300 tundi lindistusi; 107 000 lk tekste), eesti kirjakeele korpus (5 000 000 tekstisõna), vana kirjakeele korpus (50 000 tekstisõna) ja suulise keele korpus (400 000 tekstisõna); Tartu Ülikooli ja Eesti Keele Instituudi murdekorpus (400 000 tekstisõna).

Eesmärk: tagada kogude säilimine, täiendamine ja kasutatavus.

Ülesanded:

- kogude säilitamine ja pidev täiendamine;
- kogude korrastamine ja tehnoloogiline moderniseerimine (digitaliseerimine, laserplaadistamine jne);
- kogude kasutajasõbralikumaks tegemine (sealhulgas Interneti kaudu).

Täitjad:

Eesti Keele Instituut, Tartu Ülikool (eesti keele ja soome-ugri keeleteaduse osakond).

6. EESTI KEELE KEELETEHNOLOOGILINE TUGI

Keele tehnoloogiline tugi koosneb keeleressurssidest ja keeletarkvarast ning viimase rakendustest. **Keeleressursid** on elektroonilised andmekogud, mida kasutatakse keeletarkvara väljatöötamiseks. **Keeletarkvara** hõlmab keelematerjali töötlemise meetodeid, algoritme ja arvutiprogramme ning on aluseks **keeletehnooloogilistele rakendussüsteemidele**. Eestis on olemas spetsialistid keeleressursside, keeletarkvara ja selle rakenduste loomiseks ja võimalused uute spetsialistide koolitamiseks Tartu Ülikooli arvutilingvistika ja keeletehnooloogia erialadel.

Riik peab toetama rakenduslike keeletöötlussüsteemide prototüüpide väljatöötamist ja tellima turule suunatavate valmistoodete väljatöötamise tarkvarafirmadelt.

Eesmärk: arendada eesti keele keeletehnooloogiline tugi tasemeni, mis võimaldab eesti keelel tänapäeva infotehnoloogilises keskkonnas edukalt toimida.

Ülesanded:

1) luua järgmised keeletehnooloogilised rakendused:

- automaatne kõnetuvastus;
- kõnesüntees;
- grammatikakorrekter;
- masintõlkeprogrammid;
- infootsiprogrammid;
- refereerimise ja sisukokkuvõtete tegemise programmid;
- interaktiivsed keeleõpetusprogrammid;

2) arendada välja järgmised keeleressursid:

- eesti kirjakeele koondkorpus; keeletarkvara väljatöötamiseks tuleb luua käsitsi märgendatud test- ja treeningkorpused;
- eesti kõnekeele korpus, mis on vajalik kõnetuvastuse ja telefonipõhiste infosüsteemide väljatöötamiseks;
- mitmekeelsed paralleelkorpused tõlkeprogrammide väljatöötamiseks;
- erikorpused, eelkõige loomuliku keele kasutamist võimaldavate suhtlusprogrammide väljatöötamiseks vajalik dialoogikorpus ja süntaktiliselt märgendatud korpus;
- eestikeelse kõne väljavõtteid sisaldav andmebaas, mis on vajalik eestikeelse kõnetuvastuse tarkvara väljatöötamiseks;
- elektrooniliste sõnastike, sh kakskeelsete sõnastike standardsüsteem kasutamiseks nii veebis kui ka keeletehnooloogilistes rakendustes, uute tõlkesõnaraamatute koostamisel, keeleõppe- ja tõlkeprogrammides;
- eesti keele leksikaal-grammatiline andmebaas ja leksikaal-semantiline andmebaas (thesaurus);
- formaalsed keelekirjeldused morfoloogilise, süntaktilise, semantilise ja pragmaatilise analüüsi ja sünteesi programmide loomiseks;

3) täiustada automaatse morfoloogilise analüüsi ja sünteesi programme ning töötada välja automaatse süntaktilise, semantilise ja pragmaatilise analüüsi ja sünteesi programmid.

Täitjad:

Tartu Ülikool, Eesti Keele Instituut, TTÜ Küberneetika Instituut.